

ТЕОДОРА КУЦАРОВА

**ГАДАТЕЛСТВО И НУМЕРОЛОГИЯ
В ДРЕВЕН КИТАЙ**

„КНИГА НА ПРОМЕНИТЕ“ И „ДЕСЕТТЕ КРИЛА“

София, 2025

Рецензенти: проф. Гергана Русева
доц. Теодор Леков

На корицата: детайл от фасадата на моста Андзи-цяо, провинция Хъбей,
от времето на династия Суей (581–618).

© Издателство „Изток-Запад“, 2025

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Теодора Петрова Куцарова, автор, превод, 2025

ISBN 978-619-01-1691-2

ТЕОДОРА КУЦАРОВА

**ГАДАТЕЛСТВО И НУМЕРОЛОГИЯ
В ДРЕВЕН КИТАЙ**

„КНИГА НА ПРОМЕНИТЕ“

И

„ДЕСЕТТЕ КРИЛА“

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Гадателство и предсказание в световните култури.....	9
2. Датировка и структура на трактата „Идзин“.....	20
3. Етимология на йероглифа 易 <i>yì</i> ‘промяна’.....	24
4. Разрастване на текстовата тъкан на „Промените“: древни коментари.....	26
5. Методи на предсказание от неолита на територията на Китай (7000–2000 г.пр.н.е.) до дин. Шан (1600–1046 г.пр.н.е.).....	31
6. Тематична и езикова съпоставка на гадателските надписи <i>дзягу-уън</i> с „Книга на промените“.....	59
7. Произход на триграмите.....	77
8. Фундаментални качества на осемте триграми <i>багуа</i> <i>bāguà</i> 八卦.....	86
9. Бифуркация и квантов скелет.....	100
10. Символът <i>ин-ян</i>	107
11. Магичният кръст „Хъту“ <i>Hétú</i> 《河圖》, магичният квадрат „Луошу“ <i>Luòshū</i> 《洛書》...119	
12. Китайските числа и началото на хексаграмите.....	132
12.1. Пет – числото на центъра.....	147
13. Шански календар „Небесни стволоче, Земни клони“ <i>Тиенган диджъ</i> <i>tiāngān dìzhī</i> 天干地支.....	152
14. Още за образите и невидимата тъкан, която ги поражда.....	169
15. Съзнание, съдба, достоен човек и среден път.....	182
16. Как да си гадаем с „Книга на промените“.....	188
16.1. Древен метод с 50 стъбла бял равнец (или 50 броя пръчици).....	188
16.2. Традиционен метод с 3 монети.....	191
16.3. Други методи.....	192
16.3.1. Системата надзя <i>pàjiǎ</i> 納甲.....	192
16.3.2. Да се оставим на случайността.....	196
17. Хексаграми.....	197
17.1. Наименованията на хексаграмите.....	205
17.2. Присъствието на числата и енергията ци в йероглифите на наименованията на хексаграмите.....	208
17.3. Последователност на хексаграмите в „Ръкопис върху коприна на „Джоу-и“ <i>Bóshū zhōuyì</i> 《帛書周易》.....	213
18. Понятиен апарат на „Книга на промените“.....	222
19. Важността на трансформационните хексаграми при разчитането на гадаенето.....	228
20. Езикът на „Промените“.....	238
20.1. Времето в „Книга на промените“.....	246
20.2. Лицето на „Промените“.....	248
20.3. Персонажите на линиите.....	250
21. „Гора на промените“ <i>Yílín</i> 《易林》.....	252
22. „Трактат за великото тайнство“ <i>Tàixuánjīng</i> 《太玄經》.....	264

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Книга на промените „Идзин“	273
<i>Книга първа</i>	275
1 Небесна твърд (<i>Циен</i>)	275
2 Чиста земя (<i>Куън</i>)	276
3 Покълване (<i>Туън</i>)	278
4 Невежество (<i>Мън</i>)	280
5 Изчакване (<i>Сю</i>)	281
6 Иск (<i>Сун</i>)	283
7 Армия (<i>Шъ</i>)	285
8 Сближаване (<i>Би</i>)	286
9 Малко натрупване (<i>Сяо сю</i>)	288
10 Пристъпване (<i>Лю</i>)	289
11 Велика хармония (<i>Тай</i>)	291
12 Запушване (<i>Пи</i>)	293
13 Единомишленици (<i>Тун жън</i>)	294
14 Големи притежания (<i>Да йоу</i>)	296
15 Скромност (<i>Циен</i>)	297
16 Наслада (<i>Ю</i>)	299
17 Следовник (<i>Суй</i>)	301
18 Неуредици (<i>Гу</i>)	302
19 Управление (<i>Лин</i>)	304
20 Наблюдение (<i>Гуан</i>)	305
21 Сдъкване (<i>Шъ хъ</i>)	307
22 Разкрсяване (<i>Би</i>)	308
23 Остъргване (<i>Бо</i>)	310
24 Възвръщане (<i>Фу</i>)	311
25 Без безразсъдства (<i>У уан</i>)	313
26 Голямо натрупване (<i>Да сю</i>)	315
27 Прехрана (<i>И</i>)	316
28 Голямо надвишаване (<i>Да гуо</i>)	318
29 Въртоп (<i>Си кан</i>)	319
30 Сплотеност (<i>Ли</i>)	321
<i>Книга втора</i>	323
31 Разчувстване (<i>Сиен</i>)	323
32 Вековечност (<i>Хън</i>)	324
33 Оттегляне (<i>Дуън</i>)	326
34 Голяма сила (<i>Да джуан</i>)	327
35 Издигане (<i>Дзин</i>)	329
36 Скриване на светлината (<i>Мин и</i>)	330
37 Семейство (<i>Дзя жън</i>)	332
38 Разединение (<i>Куй</i>)	333
39 Премеждия (<i>Дзиен</i>)	335
40 Отпускане (<i>Сие</i>)	337
41 Отнемане (<i>Суън</i>)	338
42 Облага (<i>И</i>)	340
43 Присъда (<i>Гуй</i>)	342
44 Случайна среща (<i>Гоу</i>)	343
45 Стълпотворение (<i>Цуй</i>)	345
46 Извисяване (<i>Шън</i>)	347
47 Безизходица (<i>Куън</i>)	348
48 Кладенец (<i>Дзин</i>)	350

Съдържание

49 Коренна промяна (<i>Гъ</i>).....	351
50 Бронзов котел (<i>Дин</i>).....	353
51 Разтърсване (<i>Джън</i>).....	355
52 Потискане (<i>Гън</i>).....	356
53 Постепенно напредване (<i>Дзиен</i>).....	358
54 Задомяваш малката дъщеря (<i>Гуей мей</i>).....	360
55 Изобилие (<i>Фън</i>).....	361
56 Пътник (<i>Л</i>).....	363
57 Следваш посоката на вятъра (<i>Сюън</i>).....	365
58 Радост (<i>Дуей</i>).....	366
59 Разпиляване (<i>Хуан</i>).....	368
60 Ограничения (<i>Дзие</i>).....	369
61 Сърдечност (<i>Джун фу</i>).....	371
62 Малко надвишаване (<i>Сяо гуо</i>).....	372
63 Реката е прекосена (<i>Дзи дзи</i>).....	374
64 Реката не е прекосена (<i>Уей дзи</i>).....	376
 ПРИЛОЖЕНИЕ 2	
„Десетте крила“: коментари към „Книга на промените“.....	379
1. Коментар към добавения текст.....	381
Част I.....	383
Част II.....	395
2. Коментар „Извайване с думи“.....	409
№ 1 Небесна твърд (<i>Циен</i>).....	411
№ 2 Чиста земя (<i>Куън</i>).....	417
3. Коментар към „Отсъждането“.....	419
Част I.....	421
Част II.....	431
4. Коментар към „Изложението за образите“.....	443
Част I.....	445
Част II.....	463
5. Обяснения на триграмите и хексаграмите.....	483
6. Последователност на хексаграмите.....	497
7. Смесени хексаграми.....	505
 ПРИЛОЖЕНИЕ 3	
Брой йероглифи в отделните хексаграми (без 12-те, описващи вида и поредността на линиите).....	509
 ПРИЛОЖЕНИЕ 4	
Пълна таблица на азбучното и цифровото прекодиране на текста на „Промените“.....	516
 ПРИЛОЖЕНИЕ 5	
Таблица на съчетаването на триграмите в хексаграми.....	529
 ПРИЛОЖЕНИЕ 6	
Концентрична визуализация на бинарния код на хексаграмите (<i>Wang Liwen</i>).....	530
 ПРИЛОЖЕНИЕ 7	
Колела на самоподобността: самоподобност на информацията, структурирана като тороидални взаимно отразяващи се вълнови (светлинни, киматични и др.) спектри.....	531
БИБЛИОГРАФИЯ.....	532

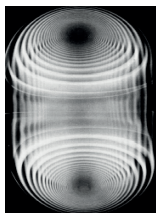
1. ГАДАТЕЛСТВО И ПРЕДСКАЗАНИЕ В СВЕТОВНИТЕ КУЛТУРИ

Предвиждането е двигателят на древните цивилизации; в това отношение китайската не се отличавала по нищо от египетската, вавилонската, древногръцката и т.н. Всички те са долавяли връзка между човешката психика и „волята“ на някакво по-висше съзнание (възприемано, подобно на небето, като намиращо се над нас). Така са развили методи за установяване на комуникация между двете, позволяваща на бъдещето да настъпи след поредица от предусещания, интуиции, сънища, видения, знаци и поличби. В настъпването на бъдещето има някаква „предварителност“, сякаш самото то търси начини да предизвести за себе си, да ни подготви, все едно от нашето приемане зависи неговото сбъдване. Дори когато нещо се случва „като гръм от ясно небе“, ако погледнем назад ще установим, че дълбоко в себе си сме знаели, че то ще се случи. Предвид че мозъкът е прогнозиращ орган – той просто така е устроен: да конструира реалността въз основа на нивовете от информация (било то фотони, звукови или други вълни, химически вещества или бинарен код), достигаща до него сетивно или отвъдсетивно (Barrett 2021). Ние сами създаваме бъдещето като паралелни светове (възможни пътища) в мислите, в мечтите и плановите, но психосоматичната ни енергия¹ (дух/воля) се съсредоточава предимно в един от тези канали, така бъдещето се свързва с вървенето напред: и то „върви“ (по пътя, който ние избираме), и ние вървим към бъдещето (по пътя, който то ни отваря) – това е ключовото за гадаенето преливане на граница *субект–обект*.

Според древните китайци времето е свитък, но не от бамбукови дъсчици или хартия, а от изначалния флуид ци qì 氣 (единната първична енергия на сътворението): от единия му край се навива „прочетеното“ (т.е. преживяното), от другия се развива това, което предстои да прочетем/преживеем. Тъй като вече усвоеното знание е безкрайно (генетичният ни материал е концентратът на времето в милиарди светлинни години; духовната ни енергия не е спирала да се рециклира като огледално обръщане на вечно отдръпващото се начало в извор на бъдеще), а знанието, което ще придобием в перспектива, също няма да има край, ние се намираме в представата за момента „сега“, притегляни да причислим към миналото всеки следващ момент от процесите, генериращи тази представа. Можем да си представим времето като клъбце дим (вж. фиг. 1).

¹ За да избегнем подвеждащата дихотомия тяло–дух, третираме ги като единна психосоматична енергия, която Юнг определя като нещо с невременен, непространствен и микрофизичен (квантов) характер – източник на паралелизма между микро- и макрокосмоса (Jung 1971).

В това тороидално-циклично време да се пресметнат числата на отиващото си (миналото вече се е материализирало, т.е. то е *ян*) е следването на естествената посока на потока ци (*шуън* 順); да се надникне в идващото (бъдещето е още невидимо, т.е. *ин*) е движение срещу естествената посока на потока от ци (*ни* 逆), затова гадаенето и отгатването на числата (*шу*) на бъдещето се нарича *нишу* (нещо като обратно броене).² Всички събития на миналото са били предопределени на базата на бинарния код; бъдещето ще бъде предначертано по същия начин. Затова китайците провеждат гадания и за минали събития, опитвайки се да разберат тяхното естество, как и защо са се случили и кога ще се повторят.^{3, 4}

Фигура 1
Безкрайността в кълбце дим
(Van Dyke 1982) – навътре се натрупва
информацията на миналото, навън се
разгръща информацията на бъдещето.
Централната ос е безвремието, от кое-
то извира моментът „сега“

Може би най-древният от всички методи, далеч преди изобретяването на която и да било писменост, е онейромантията – предсказателният потенциал на сънищата.⁵ Гадаенето без съмнение има връзка и с прогнозата за вре-

² Възможно е общоприетата представа за времето да е напълно погрешна. От изследвания в областта на квантовата физика става ясно, че светлината може да излезе от даден материал, преди още да е влязла в него, тогава времето за абсорбция и повторна емисия на даден фотон се превръща във вероятностен диапазон от времеви стойности. Когато фотонът премине преди атомното възбуждане да е спряло, тези стойности са отрицателни и се говори за „отрицателно време“ (Bischoff et al. 2024). Друг проблем с времето е моментът „сега“. Изследвания показват, че има забавяне от 0,5 сек в появата на съзнателен отчет на всяко сетивно събитие (Libet 2009), докато интуицията е ориентирана към бъдещия момент.

³ Шао Юн Shào Yōng 邵雍 (1011–1077) – неоконфуцианец от дин. Северна Сун Běi Sòng 北宋 (960–1127), с помощта на нумерологични методи се опитва да докаже, че всички политически събития са били предопределени.

⁴ Гадаенето за минали събития звучи като оксиморон, но е практика, съществувала в древния свят. Например в Древна Индия наред неспирното въртене на „колелото на времето“ трябва да се определи някакво начало, за да се появи и край; тогава времето може да бъде разделяно до безкрай на фрактално умаляващи се и увеличаващи се цикли. По този начин минало-сегашно-бъдеще са континуум от различни еманации на една и съща същност (Русева 2023), а „пророчествата може да се използват и като ретроспективно обяснение защо нещо се е случило“ (пак там: 170). И в Древна Гърция предсказанието засяга и миналото (Scurlock 2010). То винаги има актуалност за бъдещето – саморециклира се като бъдеще.

⁵ За предсказателната сила на сънищата вж. Scott 2007, Szpakowska 2003 и Holowchak 2002.

мето (наблюденията например дали ще вали в зависимост от това от коя посока духа вятърът и т.н.), и с медицината, където симптомите сами по себе си „предсказват“ изхода от болестта (Annus 2010). Древните хора са разбирали, че всичко в заобикалящия свят таи подсказки за идващото (както въздухът преди дъжд мирише на дъжд; кръвното ни налягане пада, когато ще вали сняг; кучето ни е неспокойно, когато ще има земетресение, и т.н.), така всяка култура извлича свой вариант на пансигнификационна мрежа „вече засвидетелствано–предстоящо“ (разбира се, оттук тръгват и суеверията).

Френският историк и асириолог Жан Ботеро говори за „научния дух на гадателството“ (Bottéro 1992). „Гадателството е подобно на научна процедура, основаваща се на наблюдението и включваща записване на доказателствата и анализ на фактите“ (Richardson 2010: 238). Гадателските методи са повече от разнообразни, защото на базата на самоподобността (фракталността) на микро- и макрокосмоса и на главоломното разрастване на пространството всичко около нас съдържа зачатъците на бъдещето. Отговорът на висшите сили словесно се оформя като „оповестяване на присъда“ или „даване на предписание“ [формулировката често е на принципа ‘протаза – аподоза’ („Ако А, то Б“), а това кара предсказанията да изглеждат като алинея от наказателен кодекс (Noegel 2010)]. Текстът, добавен към схемите с бинарен код в „Книга на промените“, се нарича „Отсъждане“ (Туан) (под туан 彖 [t'uan] ‘отсичам главата на прасето’ се разбира етимологично сродният йероглиф дуан 斷 [tuan] ‘отрязвам’; ‘отсичам’ в смисъла на „категорично определям“), но рядко оставя усещане за необратимост (напр. „водата покрива темето“ /№ 28/, „като заглъхващ кръсък на отлитаща птица“ /№ 62/ и др.), по-често ни се дават инструкции как да се измъкнем от лошата ситуация („бъди непогрешим, за да се предпазиш от опасности“ /№ 6/ и др.). Така предсказанието се разкрива в светлината само на „условно бъдеще“ (Koch 2010), т.е. става дума за бъдеще, което може да бъде предотвратено с „правилни действия и правилни ритуали“ (пак там). Практиката да се повтаря гадаенето също е начин да се коригира съдбата.

В Древен Китай като основен метод за гадаене не се е установила екстисписията (гадаенето по вътрешностите на животно, както напр. в Месопотамия), а скапулимантията – гадаенето по пукнатини, появили се след нагриване на панцер на костенурка или на кост (най-често лопатка на едър рогат добитък), – прилагана от неолита чак до последната династия – Цин 清 (1616–1644), вероятно на места и до ден днешен. Тук от решаващо значение е кой „път“ от безкрайните възможности на геометричната матрица, заложена в

пространство-времето⁶, пукнатината ще избере да реализира, пресичайки хоризонтала с вертикала и предначертавайки бъдещето посредством произтичащите от това пресичане систематични пермутации по двойки – ‘*субект–обект*’; ‘*вън–вътре*’; ‘*аз–другите*’. В гадателските кости се използва фиксирана формула за общуване с Небето: „Ден/гадател/конкретно питане/отсъждане (благополучие или злощастие)/месец“, а „Книга на промените“ е построена на принципа: в дадена ситуация (конфигурация на бинарен код) за достойния човек е подходящо (или не) да прави това и това. Ясно се долавя тенденцията от теологично гадаенето да става все по-техническо (Winitzer 2010), така от трепетно общуване с висшите сили през дин. Шан, през дин. Джоу се стига до чистите алгебрични пермутации на „Книга на промените“, а през последвалите векове се развива богато разнообразие от изцяло математизирани методи.

Подобно на Вавилон⁷, в Древен Китай са били полагани усилия за съставяне на компендиуми със знамения на основата ‘знак–развръзка’, тъй като подобна систематизация, основана на минал опит, е увеличавала предсказуемостта (Rochberg 2010), свеждайки „субективния фактор“ до минимум. Изключително интересно е, че в две толкова далечни култури предсказателната семиотика може да се основава на еднакви принципи: образно-асоциативни и парономастични⁸ мрежи, сякаш възпроизвеждащи самата структура на невроните в човешкия мозък. Така разбираме, че всичко, което „наблюдателят“ наблюдава, е с характера на знамение (пак там), а нишката на фракталността е повсеместно вплетена в хибрида ‘минало–сегашно–бъдеще’.

Ще направим кратък обзор на някои по-широко разпространени гадателски практики в световен план, но трябва да имаме предвид, че те често

⁶ Ако трябва да избираме между „време-пространство“ и „пространство-време“ (на английски език „spacetime“), спираме се на второто, защото водещото – поне в нашите съвременни представи – е пространството. То е фундаменталното, докато времето е съпътстваща сянка, аспект на пространството.

⁷ Във Вавилон в писмени източници от IX в.пр.н.е. се споменава за компендиуми с близо 10 000 знамения (Richardson 2010: 235).

⁸ Парономазията (играта на думи на базата на омофония или полисемия) е силно засегната в китайската култура: всичко, което звучи еднакво или подобно, има една и съща информационна стойност. Така ‘княз’ *хоу* е ‘време’/‘сезон’ *хоу*, а ‘времето’/‘сезона’ *хоу* означава ‘изпълнявам’/‘обслужвам’ *цъхоу* (две различни идеограми и едно производно значение); ‘еленът’ *лу* е Огън (*Ли*), Огънят (*Ли*) спада към 6-и цикличен знак от Небесните стволоче, затова числото му е ‘шест’ *лиу*, а ‘шест’ *лиу* управлява ‘тоналностите’ *лю*, ‘тоналностите’ *лю* управляват ‘елените’ *милу* (парономастична верига *лу–ли–лиу–лю–милу*). За изследвания в областта на парономазията в старокитайския и съвременния китайски език вж. Алексиев 2022, Алексиев 2017, Алексиев 2013 (1) и Алексиев 2013 (2) и Alexiev 2011.

преливат една в друга или взаимно се съдържат като готови елементи на една семиотична система в друга:

1. Онейромантията (актуална за Древен Китай⁹) използва предсказателния потенциал на сънищата. По време на сън границата вън–вътре изчезва, времето се превръща в кръгов континуум; Азът се отваря към колективното несъзнавано; живите могат да общуват с мъртвите, да имат футуристични видения (сънищата са същинска „машина на времето“) или да получават предупреждения за надвиснала опасност (т.е. свързани са с инстинкта за оцеляване) и пр. В някои култури заради доказани случаи на съновидения, предлагащи отговор на наболели въпроси, се е установила практиката да се преспива на священо място или в дупка в земята в очакване на ясновидско съновидение (от психологическа гледна точка дупката е равностойна на връщане назад във времето, в утробата, където мозъкът ни е изграждал своята мрежа от неврони, като по този начин е конструирал бъдеще). Всеки сън подхвърля монетата на дуалността. Понякога сънищата поемат изживяването на добро/лошото, което няма да се случи в реалността, друг път с пълна сила разразяват визии на това, което е писано да стане колективна реалност.

2. Пиромантията използва огъня, лумването на пламъците в една или друга посока, стеленето на дима (известно и като либаномансия; димът не прави друго, освен да изтегля нишката себесност и да разиграва образи с нея) или наблюдава начина, по който горят предмети, хвърлени в огъня, пепелта, останала от тях, и т.н. – все флуидни явления, синхронизиращи се с вътрешната енергия на наблюдателя. (Тук можем да причислим и пукнатините на гадателските кости или да ги разглеждаме като скапулимантия.)

3. Скапулимантията е гадаене по кости. Може да се съди по структурата на самата кост (нещо като остеологичен оглед – всякаква деформация или патология би била показателна за проблем в околната среда, който би дал отражение и върху човека) или да се разчитат пукнатините¹⁰, появили се след нагриване.

⁹ За изследвания на китайското гадателство вж. DeWoskin 1983, Field 2008, Smith 1991, Smith 2008, Despeux 2005 и Strickmann 2005.

¹⁰ На китайски език най-древната идеограма за ‘проорокувам’ е *джан* *tjems 占/𠄎 (𠄎) и изразява идеята „изричам с думи смисъла на пукнатините върху костта“. Самите пукнатини – бу 卜 *po:ɣ/*puk [предполагаемо звукоподражание на пиромантичното пропукване „пук“] (𠄎, 𠄎) и *джао* 兆 *l^hew? (兆, 𠄎, 𠄎), които се разглеждат като прояви на функцията на изначалната централна ос – Великата граница Тайджи 太極, също са развили значенията съответно ‘гадай’/‘предсказвам’ и ‘поличба’/‘знамение’. По-късно се появява и йероглифът ю *las 預 (預) ‘предвари-

4. Хидромантията черпи информация от водата, било то като наблюдение на вълничките или концентричните кръгове около потъващ или плуващ по водата предмет; съди по отражението ни във водната повърхност или се вслушва в ромона („говора“) ѝ. [Според индийците светът е създаден като звук. Водата е първата субстанция на сътворението, звуковете ѝ вълни при определени състояния на съзнанието могат да бъдат възприети като човешка реч. (Дори скърцането на вратата „говори“.) На същия принцип нотите имат предсказателно качество, затова „песните на един град са неговите предзнаменования“ (Alster 1997: 348), т.е. от душевната ни настройка зависи бъдещето ни.]

5. Аеромантията е способност да се предскаже на базата на движението на въздушните потоци и вятъра, като разковничето тук е безкрайната информация, която единството на човека с природата може да предостави.

6. Хрономансията е гадаене по времето (метеорологични и астрономични знамения, свързани с дъги, светкавици, земетресения, слънчеви и лунни затъмнения и т.н.). Тук можем да включим и виждането на образи в облаците.

7. Харусписията/екстисписията е гадаене по вътрешности на жертвено животно с подвид хепатоскопията, т.е. оглеждането на черния дроб, приеман за седалището на живота. От значение са повърхността, цветът, текстурата и големината му, включително всякакви преброими белези (в чашата кафе преброимото уточнява времевите диапазони). Всякаква патология във вътрешните органи – липсващ бъбрек, малокръвие, малформации, тератоми и т.н. – е знак (онова, което може да повлияе на ниво генетичен материал, повлиява на бъдещето, което всъщност е репликация на ДНК). Всяка част от жертвеното животно е натрупала миналото в себе си. Това минало трябва да се синхронизира с нулевата ос на съзнанието на жреца/гадателя, за да се извлече бъдещето.

8. Алектриомансията е гадаене по кръвта на петела/кокошката.

9. Орнитомансията е наблюдение и разчитане на действията на птиците. [В „Трактат за птиците“, написан през епохата Пролети-Есени (770–476

телно; ‘преди събитието’, съставен от *сue* 頁 *gle:d ‘глава’ + *ю* 予 *la? ‘совалка’/‘аз’ и изразяващ впитането на нишката себесност във вселенската тъкан. Латинската дума ‘оракул’ (*oraculum*) е ‘говоря’/‘отправлям молитва’ (*orare*). На гръцки *προφήτης* (*prophētēs*) означава ‘този, който говори’. На български ‘пророкувам’ (от ‘прорека’, ‘проричам’), както и ‘предричам’/‘предсказвам’, означава ‘говоря за събитието, преди то да се е случило’. Имащите дарбата да преодоляват бариерата „време“ и да надничат в бъдещето са пророци/прорицатели/врачки (сега ги наричаме и ясновидци, екстрасенси или медиуми). През английски са навлезли и думите ‘прогнозирам’, ‘дивинация’, ‘предикция’ и др.

г.пр.н.е.), се казва: „Щом жеравът (*гуан*) пее с вдигната глава, ще е слънчево; щом пее с наведена глава, ще вали. Така е, защото жеравът е янска птица. Когато пее с вдигната глава, образът е на чистото *ян*, затова ще е слънчево. Когато пее с наведена глава, *ин* и *ян* се единяват, затова вали.“ Или напр. свраката (на китайски език букв. „вещаеща радост птица“ *сицюе хїчюе* 喜鵲), ако я видиш сутрин (или на изток), е добър знак, ако я видиш вечер (или на запад), е лош, защото се вярва, че тя пренася слънцето по небосвода, а залезът на слънцето е неговата смърт, прехвърляща се върху наблюдателя.]

10. Клеромантията е свързана с хвърляне на жребий (с подвидове: астрагаломантия – гадаене със зар/зарове¹¹, като най-рано (преди 7000 години) за целта се е използвала скочната кост на добитъка, наричана астрагал, известна и като ашик /от турски език *aşık*/).

12. Гадаене по раждането (включително на хибридни животни, аномални раждания: сиамски близнаци, двуглави животни; родилни белези и т.н.). [От друга страна, сънищата на майката преди раждането могат да разкрият характера на детето или дори целия му бъдещ живот (много такива случаи са описани в китайската класика).]

13. Некромантията е извикване на духовете на мъртвите, за да дадат насока на живите (също разпространена в Древен Китай). Всичко дълголетно, натрупало богат житейски опит или вече преминало през смъртта, има достъп до целия резервоар от информация и може да „подскаже“ решение за трудни или на вид неразрешими човешки проблеми.

14. Геомантията (гадаене чрез земята)¹² изисква развит усет към електромагнитните излъчвания и точките на концентриране на земна енергия, за да може строителството на храмове, къщи и пр. да се синхронизира със силовите ѝ линии. [В Китай тези способности са известни като фъншуйей *fēngshuǐ* 風水 (букв. „вятър и вода“), *сяндишуй* *xiāngdìshù* 相地術 (букв. „изкуство за наблюдение на земята“) или *кан-ю-шуй* *kānyúshù* 堪輿術 (буквален превод не се отдава лесно, но като цяло терминът е съставен от две противоположни части – *кан*, свързан с астрономическите явления и небето, и *ю*, свързан с ландшафта и земята). В средновековна и ренесансова Европа това са 12-те астрологически купола в комбинация с 16-те геомантични символа, посредством които може да се отговори на всякакъв въпрос.]

¹¹ В Лувъра се съхранява римски зар от планински кристал с 20 триъгълни стени, 12 върха и 30 ръба (правилен многостен икосаедър) с предварително написани предсказания върху всяка от стените.

¹² Видове 2. Пиромантия, 4. Хидромантия, 5. Аеромантия и 14. Геомантия се основават на четирите стихии/фази – *Огън*, *Вода*, *Въздух*, *Земя*.

15. Астрологията е нумерологични методи за проследяване на влиянието на близките небесни тела върху случващото се на Земята и хората; изготвяне на хороскопи по различни системи; изчисляване на асцендент (точния градус на знака, който изгрява на източния хоризонт в момента на нашето раждане) и т.н.

Тъй като предсказанието предполага и внимателно наблюдение от страна на гадателя върху субекта и аурата му, развиват се и специализираните методи.

16. Физиогномика – гадаене по чертите на лицето (в Китай не само на хора, но и на животни), тъй като те издават характера, а характерът обуславя начина на взаимодействие със света и предreshава съдбата. [12 букви от иврит могат да се видят на челото на човека и имат значение в съдбовен план (Frahm 2010).]

17. Соматомантия¹³ – гадаене по структурата на човешкото тяло.

18. Хиромантия – гледане на длан (в Китай на принципа на фракталността на микро- и макрокосмоса и на разбирането, че всяка част съдържа информация за цялото, се гледа и на стъпала, на ушна мида, та дори на палтерните на небцето, пръстовите отпечатьци, бръчките и пр.).

19. Френология, която установява връзка между формата на черепа и съдбата ни. Можем да кажем, че последните 4 възрастности се опитват да разкрият съдбата като нещо, предопределено от нашето ДНК.

20. Поведенчески знаци, които са склонни да докосват дидактическата традиция с предсказателната (напр. „Който копае гроб другиму, сам пада в него“). Тук се включват и мускулни спазми, трепкания на окото, поведение на майката по време на бременност, което подсказва пола на детето, и т.н.

21. Гадаене по имената, дадени от родителите, т.е. гадаене по йероглифите и съставните им части (китайски вариант на Кабала).

22. Хемерология – знамения на базата на календара и определянето на благовеещащите и лошите дни (21. и 22. са по Shaughnessy 2010).

По-късно се появяват и:

23. Биолокацията (наричана още радиестезия или рабдомантия), при която се използва специална пръчка или махало, за да се улови информация от излъчвания от всякакъв вид (независимо от разстоянието).

24. Картомантията (гадаене на карти, карти Таро и др.).

¹³ За изследвания върху китайската соматомантия и физиогномика вж. Lessa 1968 и Kohn 1986, 1988.

25. Серомантия – гадаене по восьмични форми (леенето на куршум/калай също е на принципа на проекцията на психичното съдържание върху форми във флуиден поток). [Древният вариант е известен като леканомансия – изливане на разтопен восък във вода или гадаене по формите на олиото, изсипано на повърхността на водата или брашно, пръснато по земята.]

26. Виждане на бъдещето в кристални топки или скъпоценни камъни с множество фасети.

27. Гадаене по утайка на кафе или на чаени листа (може да се разглежда и като подвид на хидромантия, защото стичането на течността предопределя образите, които ще резонират със субекта). [В пространствената долина на чашата времето е пречупено през пространството. Ако сме обърнали чашата „навън от себе си“, бъдещето е това, което за миг е било най-близо до сърцето ни, а когато върнем чашата в нормално положение, е това, което е пред нас. Дъното на чашата е „центърът“, където можем, намислили си някакво желание, да сложим пръстов отпечатък с палец и да получим отговор под формата на образ.]

28. Разсипване на сол (кристалните решетки са като сънгер за информация).

29. Кихане, препъване (всичко, което прекъсва нормалния ритъм на дишане или вървене напред) и др.

30. Графология, която отгатва (реконструира) личността по почерка. Всички ние пишем и рисуваме, дори се движим, танцуваме с нишката себесност¹⁴, с нея изписваме и предначертаваме себе си и пътя напред, затова няма как извивките на почерка да не съдържат житейската история на човека и да нямат връзка със съдбата.

Без да сме ги изчерпали, ще спрем дотук. Важното е да подчертаем, че всички те се основават на самоподобността на микро- и макромасштабите на вселената и на психосоматичния произход на предопределящите бъдещето гънки в тъканта на пространство-времето. Прилагането на повечето от тези методи предполага изпадане в някаква форма на екстатичен транс на жреца/шамана или поне висока степен на концентрация на гадателя (различна био-

¹⁴ ‘Нишката себесност’ е понятие, свързано с геометричната линия (без значение дали е крива или права), отъждествена с ‘копринената нишка’ , с филamentите в турбулентен флуид и с ‘ембриона’/Аза . Тя е „обединителят“ на микро и макрото – самата енергия на съзнанието на субекта. Така Азът е линия (път) и всяка линия може да бъде разчетена като Аза. Втъкаването на Аза в повсеместната тъкан на пространство-времето спонтанно генерира „автопортрети“, вписващи се в една или друга архетипна матрица (Куцарова 2021). Чрез Аза всички координатни точки се превръщат в център, а минало, сегашно и бъдеще се подреждат в затворена верига, което позволява да се правят предсказания.

химия на мозъка), за което често е необходим специален режим на хранене, хигиена на ума (и други методи на самоусъвършенстване), а понякога дори прием на психотропни вещества.

Древните ясно са разбирали, че фракталността на явленията от микро- и макрокосмоса има потенциала да флуидизира времето в хибрид *‘минало–настояще–бъдеще’*. Информацията протича по безкрайните канали на фрактални нива на съзнанието¹⁵ (квантово, клетъчно, органично, индивидуално, колективно, планетарно, вселенско и т.н.). Първоначално комуникацията между тях се е осъществявала предимно в образно-геометричен модус, но по закономерен път е еволюирала до алгебрични методи, тъй като числата са лесно проследими преносители на самоподобността. Древната китайска нумерология – учението за образите и числата *сяншу джъ сюе* xiàngshù zhī xué 象數之學^{16, 17}, включва в себе си всички аспекти на разнищването на дълбоките тайни на вселенския път Дао Dào 道 (вечната посока напред напред създанието и унищожението) и плетеницата от нишки числа-образи и образи-числа, продукт на разширяването на пространството, чиято убежна точка може за миг да бъде осветена като „бъдеще“, след което да премине в „минало“. Започнали като едно, математика и нумерология тръгват по различни пътища, но продължават всяка по свой начин да изследва безкрайния мицел на самоподобността и многоизмерността, които съзнанието на живата и неживата материя може да поддържа. В Китай нумерологията достига разцвет през дин. Западна Хан Xī Hàn 西漢 (206 г.пр.н.е.–25 г.), когато става универсална научнофилософска методология (Кобзев 1993)¹⁸. Всичко има нумерологични им-

¹⁵ Съзнанието е вероятен продукт на квантовите вибрации в микротубулите (основни компоненти на скелета на клетката), но не само на невроните в мозъка, а на всички клетки в организма, затова е психосоматично единство. Сам по себе си мозъкът се разглежда като квантов компютър (оркестрирана обективна редукция) (Penrose 1994).

¹⁶ Според дефиницията на Кобзев китайската нумерология е формализирана теоретична система, чиито елементи са математически или математикоподобни обекти, а именно числови комплекси и геометрични структури, свързани помежду си символно, асоциативно, естетически, мнемонично, сугестивно и пр. (Кобзев 1993). Еквивалент на китайската нумерология в Европа е питагоро-платоническата аритмologia, за която категориите образ/символ и число са също от толкова фундаментално значение (пак там). Марсел Гарне също разглежда китайската нумерология като методология на корелативното мислене (Granet 2022).

¹⁷ За систематична разработка по китайска нумерология вж. и Николова 2022.

¹⁸ Нумерологичният модел подплатява каноничните текстове с допълнително ниво архитектурни смисли. Броят глави, броят йероглифи, метриката и числителните имена кодират самоподобна информация. Например трактатът „Даодъдзин“ съдържа 81 части. 81 е специално число, защото $8+1=9$, а 9 е най-голямото число (10

пликации – времето като функция на пространството е числа; въртенето на земята и движението на звездите определя сезоните, сезоните са звукови честоти¹⁹ (пак числа) – и всичко се настройва да е в унисон със зададения тон. Не само в Китай нумерологичният начин на мислене прониква във всички сфери на живота. През Средновековието в Европа не е било по-различно и остатъци от тези възгледи можем да открием дори сега в българската народна култура, където, ако човек го сърби лявата ръка, се приема за знак, че ще получава пари; ако го сърби дясната – че ще дава пари; ако мекото на ухото е със срасната висулка е знак, че човекът е стиснат, ако висулката е месеста – че е щедър и т.н. Най-вече в социума, „за да успеем като социални животни, е необходимо непрекъснато да „четем“ другите, да „четем“ знаците и сигналите и умовете на другите и да свързваме имплицитното знание с експлицитната информация“ (Tremlin 2006).

Случайността не е случайна; няма съвпадения, има само синхроничност – знаците се разрастват в семиологично бъдеще (Scurlock 2010). Те са езикът на времето, което тече в две посоки – навътре и навън като удължение на нишката себесност, но за да се удължи от единия край, от другия трябва да се съкрати (пъпна връв, която няма прекъсване, защото продължава в друга пъпна връв).

Физиците са установили, че 99,9(9)% от пространството между атомите в това, което възприемаме като материя, е празно, „минирано“ с повсеместна квантова решетка, която в зависимост от енергийните честоти блика във всевъзможни форми. Нашите тела и умове не могат да са изключение – те са енергия, съставена от безброй тороидални вортекси (проблясващи и угасващи, излъчващи и попиващи), които ни вплитат в устроена по абсолютно същия начин тъкан на света извън нас. На границата вън–вътре тече неспирна комуникация в бинарен код, която може да стане съзнателна и да надскочи границите на Аза. Така призванието на гадателя е да види това, което ние не можем – отзвукът или интерференцията в енергийната мрежа вътре–вън, и да ни помогне да осъзнаем накъде сме се упътили.²⁰

вече е връщане в 1). В таблицата за умножение, наречена *дзю дзю* 九九 (,,девет пъти девет“, букв. „удеветяване на деветката“), 81 е най-голямото произведение ($9 \times 9 = 81$). А според метода на отъждествяване на числата чрез редукция до единици от по-нисък разряд $81 = 1$ (*Huainanzi*), т.е. е връщане в *единицата*/Великата граница.

¹⁹ Вътрешните ни органи се наричат така от музикалния инструмент орган, защото се е вярвало, че са настроени на определени нотни честоти, за да може „органичното цяло“ – тялото, да функционира в унисон.

²⁰ Подробна информация за световното гадателско изкуство и връзката му с математиката вж. Koetsier et al. 2005. За гадателството в Древна Гърция и Рим вж. Flower

2. ДАТИРОВКА И СТРУКТУРА НА ТРАКТАТА „ИДЗИН“

„Книга на промените“/,Идзин“ *Yijing* 《易經》 (или „Промените“ „И“ *Yi* 《易》), известна още като „Джоу-и“ *Zhōuyì* 《周易》 (с варианти на превод: „Циклични промени“ или „Промени на династия Джоу“) ²¹ традиционно се приписва на Джоу Уън уан *Zhōu Wén wáng* 周文王 (1112–1056 г.пр.н.е.). Въпреки че авторството може да бъде оспорено, без съмнение става дума за изключително древен нумерологичен трактат, обобщаващ космическо познание от зората на човечеството, постигнато посредством вникване в закономерностите на движението на звездите и проекциите на това движение в микроенергийни модели и обратното – изследване на вътрешноорганичните модели и проследяването им в макрокосмоса. В „Трактат за планините и моретата“/,Шанхайдзин“ *Shānhǎijīng* 《山海經》 (V в.пр.н.е.) като прототип на „Книга на промените“ се споменава магичният кръст „Хъту“ (вж. раздел 11. „Магичният кръст „Хъту“ *Hétú* 《河圖》, магичният квадрат „Луошу“ *Luòshū* 《洛書》) от времето на легендарния Фуси *Fúxī* 伏羲 (2852–2738 г.пр.н.е.), след което се споменават двете ѝ по-ранни версии, а именно: през дин. Ся *Xià* 夏 (2070–1600 г.пр.н.е.) това е трактатът „Планински вериги“/,Лиеншан“ *Liánshān* 《連山》 на рода със същото име – Лиеншан *Liánshān* 連山 или Лиешан *Lièshān* 烈山/列山 на Свещения земеделец *Shén Nóng* 神農; през дин. Шан *Shāng* 商 (1600–1046 г.пр.н.е.) трактатът се нарича „Завръщане в съкровищницата“/,Костенуркова съкровищница“/,Гуейдзан“ *Guǐzàng* 《歸藏》 / 《龜藏》 на рода със същото име – Гуейдзан *Guǐzàng* 歸藏/龜藏, и така до достигналия до нас вариант от дин. Западна Джоу *Xī Zhōu* 西周 (1046–771 г.пр.н.е.) – „Джоу-и“ ²². Оттук тръгва терминът „трите „Промени“ *sān Yì* 三易, който според някои е версии на един и същ трактат с различна подредба на хексаграмите, а именно: „Планински вериги“ започва със сегашната № 52 Плани-

2008 и Wildfang 2000. За гадателството в Месопотамия вж. Brown 2000 и Oppenheim 1964. За това в Африка вж. Bascom 1980; в ислямския свят – Schimmel 1994.

²¹ „Джоу-и“ най-рано се споменава в „Двадесет и втора година от управлението на Джуан гун [672 г.пр.н.е.]“, „Дзуоджуан“. Още от древността се спори какво е значението на йероглифа *джоу* 周 тук: 1) топоним – местообитанието на джоуците (Джоуските равнини *Zhōuyuán* 周原); 2) дин. Джоу – времето, когато е написан трактатът, или 3) 'цикличен'/'повсеместен'/'вездесъщ', както се тълкува в „Коментар към добавения текст“ („Многократно разместване, динамична промяна без задържане на едно място, цикличен поток на линии в шестте позиции“ 變動不居, 周流六虛). И трите тълкувания са допустими (《經典釋文》 [583 г.]: “周, 代名也, 周至也, 遍也, 備也, 今名書義取周普”) (Lu Deming).

²² 《山海經》: “伏羲氏得河圖, 夏后因之曰連山; 黃帝氏得河圖, 商人因之曰歸藏, 列山氏得河圖, 周人因之曰周易。” (*Shanghaijing*).

на/Потискане (Гън) 艮, „Завръщане в съкровищницата“ – с № 2 Чистата земя/Земя (Куън) 坤, докато в „Джоу-и“ първа е Небесната твърд/Небе (Циен 乾) (Liu 1988: 3), според други става дума за три самостоятелни системи за гадаене, използвани през трите най-ранни династии.

По синтаксис и лексика „Книга на промените“ е съпоставима с гадателските надписи дзягу-уън jiǎgǔwén 甲骨文 (XIV–XI в.пр.н.е.), с надписите върху бронзови съдове дзин-уън jīnwén 金文/мин-уън míngwén 銘文 от дин. Шан и дин. Западна Джоу и с езика на „Книга на песните“ *Shījīng* (XI–VIII в.пр.н.е.), което, от една страна, доказва колко древна е, от друга, я разграничава от по-късните конфуциански морални ценности, през призмата на които е пречупена в коментаторската традиция. Друго доказателство за датировката ѝ намираме в „Ръкопис върху коприна на „Джоу-и“ *Bóshū Zhōuyì* 《帛書周易》, открит през 1973 г. сред погребалния инвентар на ханска гробница (година на запечатване – 168 г.пр.н.е.) в Мауандуей Mǎwángduī 馬王堆, гр. Чанша Chángshā 長沙, пров. Хунан Húnán 湖南, и публикуван през 1984 г., където имената на хексаграмите и текстът, до голяма степен съвпадащ с разпространената версия, са записани преобладаващо на фонетичен (омофонен) принцип, при това с „голите“ архетипеми – скелето на идеографската писменост (както е в дзягу-уън – без уточняване на когнатните разклонения), което е сигурен индикатор, че ръкописът е преддински 先秦 Xiān-Qín (V–III в.пр.н.е.) и е най-ранната версия на „Джоу-и“, с която разполагаме. Реконструкцията на архаичното и на древното четене на трактата, което правим²³, издава кохерентност на римите и в двата варианта на прочит. Дори отсъствието на рими в някои от архаичните произношения само потвърждава, че както останалата древнокитайска класика, и „Книга на промените“ не е дело на един човек, нито дори на едно поколение, а е била подложена на продължителна редакция, шлифоване, допълване и осъвременяване чак до дин. Западна Хан (III в.пр.н.е.).

Видимата тъкан на текста на „Промените“ включва:

1. Хексаграми (на китайски език наричани „образи“ *gua-sян* guàxiàng 卦象, „знаци“ *gua-фу* guàfú 卦符 или „схеми“ *guaхуа* guàhuà 卦畫) – това са 64-те възможни варианти на комбиниране на 8-те триграми (8x8=64), безспорно най-древният пласт с корени през неолита. Хексаграмите са изградени от две триграми една над друга, а последните са съставени от два вида линии: непрекъсната „—“, наричана „деветка“ (*дзю* jiǔ 九) или янска/мъжка, съответстваща на нечетните

²³ За архаичното четене използваме реконструкцията на Уан Ли Wáng Lì 王力 (1922–1996) (по <https://www.zdic.net/>) [отбелязваме го със звездичка *], древното четене е въз основа на „Ръководство по древно четене на китайските йероглифи“ (Guo 1986).

числа, по-конкретно на числата 9 и 7, и прекъсната „— —“, наричана „шестица“ (лиу liù 六) или инска/женска, съответстваща на четните числа, по-конкретно на числата 6 и 8. В бинарен код непрекъснатата линия е 1, прекъснатата е 0.²⁴

2. *Наименование* на хексаграмата (гуа-мин guàmíng 卦名) – до два писмени знака (идеограми), обобщаващи действието на архетипа, обособен от бинарния код (01). Ако е един йероглиф, то той най-често е съставен от модули, еднозначни с лексикалния фонд, поддържан от участващите триграми.
3. *Отсъждане* (туан tuàn 彖 или гуа-цъ guàcí 卦辭) е текст, обясняващ цялостната ситуация на хексаграмата. В диахронен план алтернативни термини за „отсъждането“ са: сун sòng 頌 ‘химн’; ‘хвалебствие’; ‘прочит’ и гу гù 故 ‘пояснение’; ‘ситуация’; ‘причина’ (Zhouli).
4. *Изложение за линиите* (яо-цъ yáo cí 爻辭) са пояснения за всяка от шестте линии на хексаграмата, винаги четени от долу нагоре. Те най-често са организирани около един образ или са свързани по някакъв начин в сюжет, защото представляват стъпките, които извървяваме през въпросния цикъл. Линиите имат определен начин на назоваване, а именно: от долу нагоре първата се нарича *Начална* (чу chū 初), като веднага се уточнява и видът ѝ (напр. Начална *деветка* [превеждаме Начална *мъжка* (линия)] или Начална *шестица* [Начална *женска* (линия)]). При втора до пета позиция на първо място се изнася видът линия, след което се отразява последователността (напр. *Деветка* втора [*Мъжка* втора], *Шестица* трета [*Женска* трета], *Деветка* пета [*Мъжка* пета] и т.н.). Шестата позиция се обозначава като *Най-горна* (шан shàng 上), след което се указва видът линия, която я заема (напр. Най-горна *деветка* [Най-горна *мъжка*] или Най-горна *шестица* [Най-горна *женска*]).

Наименованието, Отсъждането и Изложението за линиите са втори-ят най-древен пласт на трактата. Използваният език не само е лапидарен (това е характеристика на самия старокитайски), но е и изцяло математизиран. Причината за това е, че дума по дума (под което трябва да разбираме „образ по образ“) е извлечен от бинарните комбинации и фиксирания лексикон на триграмите, дори синтактичната подредба се определя от спонтанното изви-

²⁴ Превеждаме ‘деветката’ дзиу 九 „мъжка линия“, а шестицата лиу 六 – „женска линия“, защото така сексологията на нечетните и четните числа става по-осезаема, а според нумерологичните разбирания те си взаимодействат като мъж и жена (или началник и подчинен, което автоматично сменя пола на подчинения).

ране на бинарния код и пространственото му разположение. Математически формули на разчитане на резонанса между вълните *ин* и *ян* извежда стереотипни фрази и ги подрежда посредством синтаксиса ‘горе–долу’ (горна и долна триграма) и ‘отивам–идвам’ (движението от долу нагоре и обратното вътре в хексаграмата). Въз основа на това се преценява дали поличбата е за щастие и благоденствие (*дзи jí* 吉) или за злощастие и несгода (*сюн xiōng* 凶) и т.н., като към така структурираната мисъл са вплетени смайващи по яркост образи не само за да контрират сухотата, но и за да ни припомнят, че математика и пророчество винаги са вървели ръка за ръка (повече за това явление вж. раздел 20. „Езикът на „Промените“).

Диаграмата „Хъту“ включва числата от 1 до 10 и на принципа на взаимното застъпване и преливане на *ин* и *ян* се съчетава с диаграмата „Луошу“, групираща числата 1 до 9 (вж. раздел 11. „Магичният кръст „Хъту“ *Hétú* 《河圖》, магичният квадрат „Луошу“ *Luòshū* 《洛書》). Този принцип важи и за структурата на самата „Книга на промените“, съставена от „Книга първа“/„Шандзин“ *Shàngjīng* 《上經》 с 30 хексаграми (изградени на базата на триграмите Небе *Циен* 乾, Земя *Куън* 坤, Водна яма *Кан* 坎 и Огън *Ли* 離) и „Книга втора“/„Сядзин“ *Xiàjīng* 《下經》 с 34 хексаграми (изградени на базата на триграмите Планина *Гън* 艮, Мълния *Джън* 震, Езеро *Дуй* 兌 и Вятър *Сюън* 巽)²⁵. Като изключим обаче тези, които след ротация на 180° се уеднаквяват помежду си, се оказва, че и двете части съдържат по 18 хексаграми (само 36 са възможните комбинации на бинарния код). Непълната симетрия на нашия свят се дължи на отвореността на системата *ин-ян* („Небето има отвореност на североизпад. [...] Земята има отвореност на югоизток.“ („Великото едно поражда водата“ *Tàiyī shēng shuǐ* 《太一生水》, IV в.пр.н.е.)²⁶ и именно това разчупване на абсолютната симетрия осигурява безкрайно разнообразие от форми и съществування (Ball 2016). Тридесетте хексаграми в „Книга първа“ са архетипни ситуации, засягащи макрокосмоса (по индукция и микрокосмоса), докато 34-те хексаграми в „Книга втора“ са предимно с човешка насоченост.

²⁵ В предцинския период „Книга на промените“ се е делила на „Първа част“/„Шанпиен“ *Shàngpiān* 《上篇》 и „Втора част“/„Сяпиен“ *Xiàpiān* 《下篇》, както е в „Коментар към добавения текст“: „В двете части на „Промените“ числовата стойност на всички линии (*яо*) е 11 520, което всъщност е числото на десетте хиляди неща“ 二篇之策, 萬有一千五百二十, 當萬物之數也. Смяната на ‘част’ (*пие*) с ‘книга’ (*дзин*) е настъпила около II–I в.пр.н.е., а когато в „Записки относно изкуствата и словесността“, „История на династия Хан“ *Yìwénzhì, Hàncū* 《漢書·藝文志》 [82 г.] се говори за „12-те части на „Джоу-и“《周易》十二篇 (*Hanshu*), трябва да разбираме „Първа част“, „Втора част“ и коментарите „Десетте крила“ (Liu 1988).

²⁶ (Куцарова 2021).

3. ЕТИМОЛОГИЯ НА ЙЕРОГЛИФА И YÌ 易 ‘ПРОМЯНА’

Етимологията на йероглифа *и* yì 易 *le:gs [lǐěk] (протоформи 𠄎, 𠄎) ‘промяна’ е свързана с идеята за „съд, пълен с течност“/„преливане на течност от съд в съд“ и има връзка с древната металургия, смяната на агрегатното състояние на металите от твърдо в течено (и обратното), наливането на разтопения метал в калъп и т.н., затова е протоформа и на йероглифа *си* 錫 [siěk] ‘калай’ (легиращ елемент в сплавта бронз), последният още със значение ‘поднасям в дар’ (запазено в съвременната двусрична дума *си-ю* xīyǔ 錫予/錫與), по-късно поето от *цъ* 賜 [sǐěk] с модул *бей* 貝 [pāt] ‘охлюв каури’; ‘скъпоценност’.²⁷ Идеограмата за ‘промяна’ постепенно еволюира в по-абстрактни форми, напр. 𠄎, 𠄎, при които първо съдът и течността се отделят един от друг, после се заменят със ‘слънце’ и ‘вода’ – 𠄎, 𠄎, за да представляват всеки две опозиционни двойки, затова в първия тълковен речник „Шуоуън дзиедзъ“ *Shuōwén-jǐèzì* 《說文解字》 (за кратко „Шуоуън“) (121 г.) се цитира тълкуването в „Тайни писания“: „Слънце и луна това е промяната (*и*), символизира *ин* и *ян*“ 《秘書》說, 日月為易, 象陰陽也. „Шуоуън“ дава още значението ‘хамелеон’ (*си-и* 蜥蜴 [siěk-lǐěk]), което е производно – гущер, сменящ цветовете и текстурата на кожата си като средство за мимикрия и комуникация. *И* ‘промяна’ развива още значението ‘лесен’ (отличавано с дълга гласна „е“ – [lǐěk]), вероятно защото в сравнение с гадаенето чрез пропукване на панцер на костенурка това с „Книга на промените“ е значително по-опростено и лесно. Тъй като под ‘промяна’ всъщност се разбира „достигането до едната крайност отвежда в другата“, като етимологично сродни йероглифи се раз-

²⁷ Архетипемата ‘промяна’ *и* 易 [lǐěk] се съчетава с голям набор идейни модули (установили се като радикали/корени), оформяйки така още когнатите: 1) със ‘земя’ – *и* 場 [lǐěk] ‘граница между нивите’ (сменя се посоката на пътеките/собствеността); 2) със ‘сърце’/‘съзнание’ – *ти* 惕/愓 [t’iěk] ‘нашрек съм’; ‘бдителен’ (съзнанието откликва на промените във външния свят); 3) със ‘слънце’ – *и* 暘 [lǐěk] ‘слънце, което не топли’ (разпокъсана облачност); 4) с ‘огън’ – *си* 煬 [lǐěk] ‘сух’ (промяна при прекомерно *ян*); 5) с ‘око’ – *и* 睇 [sǐěk] ‘проблясък’; ‘зърване’ (мярнатото за миг се оказва нещо друго); 6) с ‘дреха’ – *си* 裼 [sǐěk] ‘събличам се гол до кръста’; ‘разкопчавам горната си дреха’ (промяна във външния вид); 7) с ‘език’ – *и* 轔 [dzǐe] ‘вземам храна с език’ (промяна в обичайния начин на хранене); 8) с ‘коприна’ – *си* 緡 [sǐěk] ‘обработен конопен плат’ (променям, като дообработвам/доукрасявам); 9) с ‘коса’ – *ди/ти* 鬣 [sǐěk]/[t’iei] ‘перука’/‘обръсвам си главата’ (промяна на прическата); 10) с ‘болест’ – *и* 瘍 [lǐěk] ‘бяс’; ‘лудост’ (болест, която променя); 11) със ‘стъпало и път’ – *ти* 邇 [t’iěk] ‘далечен’ (промяната е отдалечаване от изходната точка); 12) с ‘нож’ – *ти* 剔 [t’iěk] ‘разчленявам’; ‘отделям месото от костите’ (променям формата); 13) с ‘човек’ или ‘ръка, държаща пръчка’ – *и* 惕/𢇛 [lǐěk] ‘отнасям се неуважително/пренебрежително’ (промяна в нормалното поведение) и др.

глеждат още йероглифите: 1) 𣎵 益 [ĩĕk] (𣎵, 𣎵) ‘пълен’ (‘съд’ + ‘вода’ – „вода прелива от ръба на съда“) 《說文》: “饒也。从水、皿。皿, 益之意也。” с производно значение ‘излишък’; ‘печалба’; ‘полза’ (варианти: 𣎵 и 𣎵, при които над ‘съда’ не е ‘вода’, а абстракцията ‘разделям’ 𣎵 八 [rĕt] или ‘разделям поравно’/‘общ’ 𣎵 公 [koŋ]); 2) 𣎵 溢 [ĩĕk] (𣎵) ‘напълвам догоре’; ‘преливам’ 《說文》: “器滿也。从水, 益聲。” , и 3) 𣎵 盈 [ĩeŋ] (𣎵, 𣎵) ‘препълвам’; ‘изпълвам’; ‘пълен’ 《說文》: “滿器也。从皿、夨。” , изобразяващ „човек, който влиза в съд/корито, което кара водата да прелее навън“.

4. РАЗРАСТВАНЕ НА ТЕКСТОВАТА ТЪКАН НА „ПРОМЕНИТЕ“:

ДРЕВНИ КОМЕНТАРИ

През вековете към текстовата тъкан на „Книга на промените“ се е натрупало огромно количество коментари (може да се каже, че всеки уважаващ себе си интелектуалец е вземал отношение към трактата – традиция, продължаваща и до днес), но най-древните от тях са известни като „Десетте крила“²⁸ („Шъ-и“) *Shíyì* 《十翼》 (или „Големи коментари към „Джоу-и“ *Zhōuyì dàzhuàn* 《周易大傳》, съкратено „Коментари към „Промените“ *Yìzhuàn* 《易傳》), и включват:

1. „Коментар към Отсъждането“ („Туанджуан“) *Tuànzhuàn* 《彖傳》 (в 2 части), който подлага на екзегеза подбрани фрази или изречения от оригинала, пречупвайки ги през призмата на учението за *ин* и *ян* и петте фази *yīn-yáng wǔxíng xuéshuō* 陰陽五行學說, конфуцианската философия и етика и други постулати, вписващи се в по-късното учение за образите и числата.
2. „Коментар към „Изложението за образите“ („Сянджуан“) *Xiàngzhuàn* 《象傳》 (в 2 части), който първо тълкува „Отсъждането“ на хексаграмата от гледна точка на участващите триграми и това как разположението им рефлектира върху поведението и действията на достойния човек *dǎyǒngdǎzǐ jūnzǐ* 君子²⁹ (нарича се още „Коментар към големия образ“ („Дасянджуан“) *Dàxiàngzhuàn* 《大象傳》), а после разнищва абстрактните значения на отделните линии (общо 384; $64 \times 6 = 384$) на базата на резонанса и интерференциите на 6 и 9 (тази част се нарича още „Коментар към малките образи“ („Сясянджуан“) *Xiǎoxiàngzhuàn* 《小象傳》).

Тези два коментара са предцински, продукт на конфуцианската школа на Дзъсър *Zǐsī* 子思 (483–402 г.пр.н.е.) и Мъндзър *Mèngzǐ* 孟子 (372–289 г.пр.н.е.) (Liu 1988: 27–37), като от Джън Сюен *Zhèng Xuán* 鄭玄 (127–200), нумеролог от дин. Източна Хан *Dōng Hàn* 東漢 (25–220), започва традицията „за по-голяма яснота“ те да са неотделима част от „Книга на промените“. Коментаторът Уан Би *Wáng Bì* 王弼 (226–249) на свой ред ги нарязва на парчета, кои-

²⁸ Под „крило“ *и* 翼 [*lǐk*] тук се разбира „помощно средство“ *дзу* 助 [*dǒu*] – разяснения, които ще ни позволят да „полетим“ свободно сред потоците бинарен код. Според някои „Десетте крила“ са съгласувани с десетте параграфа на „Коментар към добавения текст“, излагащи: 1) общите положения; 2) термините; 3) смисъла; 4) приложението; 5) Дао; 6) числата; 7) текста; 8) човешкия дух; 9) трансформацията и 10) конкретни примери, което също отговаря на широкоразпространения по онова време нумерологичен начин на мислене.

²⁹ Конфуцианският термин *дзюъндзър* 君子 [*kǐwəntsǐə*] означава добродетелен и морално извисен човек, който може да служи за пример на всички останали.

то да текат редом с оригинала, отделени само с фразите: „В „Коментар към Отсъждането“ се казва: ...“ (*туан юе туан уиē 象曰*) и „В „Коментар към образите“ се казва: ...“ (*сян юе xiàng уиē 象曰*). Останалите коментари от „Десетте крила“ са добавени през III в.пр.н.е. след обединяването на Средното царство Джунгуо Zhōngguó 中国 (Китай) от дин. Цин Qín (221–207 г.пр.н.е.)³⁰:

3. „Коментар към добавения текст“ („Сицъджуан“) *Xìcízhuan 繫辭傳* (в 2 части) е фундаментален текст, който ни въвежда в материята на „Промените“ и ни разкрива невидимите ходове в процеса на предсказанието:

[Когато] на възвишения човек му предстои да предприеме нещо или да се отправи на път, той се допитва до „Промените“, използвайки думи; „Промените“ получават неговото запитване и му откликват като ехо. Независимо дали става дума за нещо далечно или близко, тайнствено или заплетено, допитващият се ще разбере предстоящото да се случи. [...] От хората, които използват [този метод], зависи дали той ще покаже божествеността и проникателността си. От добродетелното поведение зависи дали той ще бъде постигнат безмълвно и дали [хората] ще му повярват без необходимостта от думи.

4. „Извайване с думи“ („Уън-йенджуан“) *Wényánzhuan 文言傳*, засягащ само първите 2 хексаграми – Небесна твърд (Циен) 乾 и Чиста земя (Куън) 坤. Тук се дефинират и 4-те фундаментални параметри на началото на вселената и на всяко отделно нещо на ниво микрокосмос: ‘изначалност’ юен 元, ‘всепостигане’ хън 亨, ‘хармонизиране’ ли 利 и ‘непогрешимост’ джън 貞³¹:

³⁰ Традиционно те се приписват на Конфуций (551–479 г.пр.н.е.). Дори през дин. Тан продължава да се утвърждава: „Когато Уън уан бил хвърлен в затвора „Йоули“, той написва текста към хексаграмите, [синът му] Джоу гун написва текста към линиите, а Конфуций съчинява „Коментар към Отсъждането“, „Коментар към Изложението за линиите“, „Извайване с думи“, „Коментар към добавения текст“, „Обяснения за триграмите и хексаграмите“, „Последователност на хексаграмите“ и „Смесени хексаграми“, наричайки ги „Десетте крила“ 《經典釋文》: “文王拘於羑里作卦辭, 周公作爻辭, 孔子作彖辭、象辭、文言、繫辭、說卦、序卦、雜卦, 謂之十翼” (Lu 2011).

³¹ В коментарите четирите параметри са съгласувани с „четирите сезона“ *съдзи sìjì 四季* и с конфуцианските „четири потенци/добродетели“ *съдъ sìdé 四德*. Освен в „Отсъждането“ на първата хексаграма Небесна твърд (Циен) те се срещат в пълен вид в още 5 хексаграми: № 3 *Покълване*, № 17 *Следовник*, № 19 *Управление*, № 25 *Без безразсъдства* и № 49 *Коренна промяна*, където обаче се тълкуват като синтактично свързани двойки – „върховно всепостигане; приляга ти да си непогре-

Изначалността е най-висшата от всички добрини; всепостигането е сборът от всички прелести; хармонизирането е разпределяне според полагаемостта; непогрешимостта е стълбът на всяко начинание. Сборът от прелести е да си в унисон с ритуалите. Да носиш облага на останалите е хармонията в разпределянето на полагаемостта. Непоколебимото придържане към праволинейността осигурява завършването на делото на живота.

5. „Обяснения на триграмите и хексаграмите“ („Шуогуаджуан“) *Shuōguàzhūàn 《說卦傳》* засяга много абстрактни въпроси като посоката на времето: „Да искаш да извлечеш числата (шу) на миналото е естественият поток на времето (шуън) [от горе надолу], да искаш да знаеш бъдещето е посока, обратна на естествения поток на времето (ни) [от долу нагоре], така „Промените“ са посветени на извличане на числата на бъдещето (нишу).“ Дават се детайли и за класификационната самоподобност на 8-те триграми.

В далечното минало, когато мъдрецът написал „Промените“, той следвал принципа на съгласуване на естеството на всяко нещо с небесната воля, така определил небесния път (тиен джъ дао) да бъде ин и ян, земния път (ди джъ дао) да бъде мекото (жоу) и твърдото (ган), а човешкия път (жън джъ дао) да бъде човеколюбие (жън) и праведността (и). Обхващайки трите материала (санцай) [Небе, Човек, Земя в триграмите], той ги удвоил, така в

шим“ юен хън ли джън 元亨利貞 (не сме уверени, че подобно разграничаване е достатъчно обосновано, но следваме традицията). Без първия параметър те се срещат при три хексаграми: № 31 *Разчувстване*, № 58 *Радост* и № 62 *Малкото надвишаване* („всепостигане; приляга ти да си непогрешим“ хън ли джън 亨利貞), а само като „приляга ти да си непогрешим“ ли джън 利貞 са включени в 10 хексаграми. Коментарът на Бу Дзъся Вǔ Zìxià 卜子夏 (507–400 г.пр.н.е.) ги определя така: „Юен е началото; хън е просперитетът; ли е хармонията; джън е праведността“ 《子夏易傳》: “元, 始也; 亨, 通也; 利, 和也; 貞, 正也。” (Bu 2018). В качеството си на идеограми ‘изначалността’ юен 元 [jīwan] (𠂔, 𠂔) е „човешка глава/съзнание, достигнало небесната сфера/Великата граница“; ‘всепостигането’ хън 亨 [xēn] (𠂔, 𠂔) е „висока постройка на храм, в който се поднасят дарове на божествата“; ‘хармонизирането’ ли 利 [līet] (𠂔, 𠂔) е „рала, с които със съвместни усилия успешно се обработва земята“, а ‘непогрешимостта’ джън 貞 [tīen] (貞, 貞) е „провеждане на гадаене до ритуалните бронзови триножници“. ‘Непогрешимостта’ е в паронимична връзка с джън 正 [tīen] ‘правилен’/‘справедлив’ и е най-често отправният съвет, независимо дали ситуацията е изгодна, или трудна – „Бъди непогрешим!“, т.е. следвай златната среда и правилното; не залитай в крайности и не допускай пристрастия.

„Промените“ шест черти образуват една хексаграма. Разграничил [кои от тези позиции] са ински [2-ра, 4-та и 6-а], кои – янски [1-ва, 3-та и 5-а], като редувал в тях ту меки, ту твърди линии, така в „Промените“ се открили закономерностите (джан) на шестте позиции (лиу-уей).

6. „Последователност на хексаграмите“ („Сюгуаджуан“) *Xùguàzhūàn* 《序卦傳》 на базата на етимологични и параномастични разсъждения разкрива причинно-следствената връзка в последно установилата се подредба на бинарния код (за други последователности вж. раздел 17.3. „Последователност на хексаграмите в „Ръкопис върху коприна на „Джоу-и“ Bóshū Zhōuyī 《帛書周易》“):

Появят ли се Небето и Земята, появяват се десетте хиляди неща. Появят ли се десетте хиляди неща, появяват се мъжът и жената. Появят ли се мъжът и жената, появяват се съпругът и съпругата. Появят ли се съпругът и съпругата, появяват се бащата и синът. Появят ли се бащата и синът, появяват се владетелят и подчиненият. Появят ли се владетелят и подчиненият, появява се йерархията. Появи ли се йерархията, издига се ритуалът и праведността. Пътят на съпруга и съпругата трябва да е дълготраен, затова нататък поема хексаграмата Вековечност (Хън). Вековечността е дълготрайност и нетленност (дзю). Но нещата не могат вечно да се задържат на едно място, затова нататък поема хексаграмата Оттегляне (Дуън). Оттеглянето е отдръпване (туей).

7. В коментара „Смесени хексаграми“ („Дзагуаджуан“) *Záguàzhūàn* 《雜卦傳》 се доуточнява естеството на всяка от хексаграмите, като те са прегрупирани според противоположност или еднотипност, напр.:

Сдъвкването (Шъ хъ) [№ 21] е хранене (шъ). Разкрасяването (Би) [№ 22] е да няма [излишна] украса (у съ). Радостта (Дуей) [№ 58] е нещо, което се изписва външно (сиен), а Следващ посоката на вятъра (Сюън) [№ 57] е нещо, което се притаява вътре (фу). Следовниците (Суей) [№ 17] е да нямаш предразсъдъци (у гу). Неуредиците (Гу) [№ 18] е да оправиш (чъ) всичко неуредено. Остъргването (Бо) [№ 23] е износване и изгниване (лан). Възвръщането (Фу) [№ 24] е връщане и възстановяване (фан). Издигането (Дзин) [№ 35] е дневната светлина (джоу). Скриването на светлината (Мин и) [№ 36] е залезът на слънцето (джю). Кладенецът (Дзин) [№ 48] е отворен път (тун), а Безизходицата (Куън) [№ 47] е натъкване на пречка (сян ю).

Интересен е фактът, че в древните произведения нерядко се цитират коментари към „Книга на промените“, които не могат да бъдат открити в „Десетте крила“ (Liu 1988: 11–13). Това ни навежда на мисълта, че сред тогавашното общество са циркулирали разнообразни тълкувания, вероятно тръгващи от различни гадатели, но както с останалата класика, са били съхранени само онези с индоктриниращи конфуциански тоналности.